

LiBeRtE
liberteyayınları

Mustafa Özkan

HZ.
MUHAMMED
fakir miydi?

LiBeRtE

Hz. Muhammed Fakir miydi?

Mustafa Özkan

ISBN 13: 978-605-9823-06-7

Liberte Yayınları® / 193

1. Baskı: Nisan 2016

© 2016, Liberte Yayınları®

© 2016, Mustafa Özkan

Tüm hakları saklıdır. Tamamı veya herhangi bir parçası, hiçbir şekilde fotokopiyle veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

Yayınevimiz bunu yapanlar ve buna teşebbüs edenler hakkında, kanunî takibat yaptırma hakkına sahiptir.

Yayın Editörü: **Hasan Yücel Başdemir**

Tashih: **Özlem Çağlar Yılmaz**

Sayfa Düzeni: **Liberte Yayınları**

Kapak Tasarımı: **Muhsin Doğan**

Baskı: **Tarcan Matbaası**

Adres: Zübeyde Hanım Mah. Samyeli Sok. No: 15, İskitler, Ankara

Telefon: (312) 384 34 35-36 | Faks: (312) 384 34 37 | Sertifika No: 25744

LiBeRtE
liberteyayin grubu

Adres: GMK Bulvarı No: 108/16, 06570 Maltepe, Ankara

Telefon: (312) 230 87 03 | Faks: (312) 230 80 03

E-mail: info@liberte.com.tr | Web: www.liberte.com.tr | Sertifika No: 16438

Liberte Yayınları® Liberte Yayın Grubu'nun tescilli bir markasıdır.

Mustafa Özkan

1971'de Adıyaman'da doğdu. 1999 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2002 yılında *Medine Vesikası* başlıklı tezi ile yüksek lisansını ve 2007 yılında *Emeviler Döneminde İktidar-Ulema İlişkisi* başlıklı tezi ile doktorasını, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamladı. Ocak 2014'te, *Dört Halife ve Emeviler Döneminde Din-Devlet İlişkisi* isimli çalışmasıyla doçent oldu. İngilizce ve Arapça bilen Özkan, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi ve aynı zamanda İslam Tarihi ve Sanatları Bölüm Başkanlığı görevini yürütmektedir.

Eserleri:

Emeviler Döneminde İktidar-Ulama İlişkisi, Ankara Okulu Yayınları, 2008.

Dört Halife ve Emeviler Döneminde Din-Devlet İlişkisi, Araştırma Yayınları, 2015.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
-------------	---

GİRİŞ	11
-------------	----

1. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları	11
2. Fakirlik ve Zenginlik Kavramları.....	15

I. BÖLÜM

HZ. PEYGAMBERİN MEKKE DÖNEMİNDEKİ MADDİ DURUMU ...	21
--	----

1. Hz. Peygamberin Yetim Olarak Doğması.....	23
2. Hz. Muhammed'in Babasından Kalan Miras.....	26
3. Hz. Peygamberin Sütanneye Verilmesi.....	28
4. Allah Resûlü'nün Çobanlık Yapması	30
5. Hz. Peygamberin Ticaretle Uğraşması.....	32
6. Kıtık Yılları.....	35
7. Hz. Peygamberin Hz. Hatice İle Evlenmesi	37
8. Hz. Hatice'nin Resûlullah'ın Maddî Durumuyla İlgili Tespiti.....	41
9. Duhâ Sûresi 8. Âyet	43
10. Boykot Yılları.....	45
11. Hz. Muhammed'in Mekke Dönemindeki Maddî Durumunun Genel Bir Değerlendirmesi.....	47

II. BÖLÜM

HZ. PEYGAMBERİN MEDİNE DÖNEMİNDEKİ MADDİ DURUMU. . .	55
--	----

1. Hz. Peygamberin Gelir Kaynakları.....	58
<i>Hayvancılık</i>	58
<i>Ticaret</i>	60

<i>Hediyeler</i>	61
<i>Ganimetler</i>	63
<i>Pazar Yeri</i>	71
2. Hz. Peygamberin Giderleri	74
<i>Ailesi</i>	74
<i>Fakirler</i>	75
<i>Hediyeler</i>	79
<i>Ashab-ı Suffe</i>	82
<i>Heyetler</i>	85

III. BÖLÜM

NAKLÎ VE AKLÎ VERİLERE GÖRE HZ. PEYGAMBERİN FAKİRLİĞİ MESELESİ ... 89

1. Kur'ân	91
2. Hadis	97
<i>Fakirleri Öven Bazı Hadis Rivâyetleri</i>	98
<i>Dünyayı Kötüleyen Hadis Rivâyetleri:</i>	100
<i>Zenginliği Kötüleyen Hadis Rivâyetleri:</i>	101
<i>Fakirliği Öven Bazı Mevzu Hadisler</i>	104
<i>Fakirliği Yeren Hadisler</i>	108
<i>Fakirlik ve Zenginlikle İlgili Hadislerin Genel Değerlendirilmesi</i>	112
3. Hz. Peygamber Ve Zühd	115
4. Hz. Muhammed'in Yakın Arkadaşlarının Maddî Durumları ...	125
5. Allah Resûlü'nün Köle Azat Etmesi	132
6. Hz. Peygamberin Mehir Ve Düğün Yemeği Vermesi	136
7. Resûlullah'ın Hanımlarının Çok Nafaka İstemeleri	138
8. Hz. Muhammed'in Ashabını Varlıklı Olmaya Teşvik Etmesi ...	140
9. Tercih Edilebilirlik Açısından Fakirlik Ve Zenginlik Durumları ...	147

SONUÇ 165 |

KAYNAKÇA 176 |

DİZİN 183 |

ÖNSÖZ

HZ. PEYGAMBERİN, İKTİSADÎ HAYATIN ÖNEMİ, YAPISI, işleyişi ve ahlakılığı ile ilgili birçok sözü ve düzenlemeleri mevcuttur. Bu durum, Hz. Muhammed’in iktisadî hayata dair önemli bir bilgi/tecrübeye sahip olduğu ve ekonomiyi hayatın vazgeçilmez bir parçası olarak değerlendirdiği şeklinde okunabilir.

Hz. Muhammed Mekke döneminde yaptığı ticarî faaliyetleri hicretten sonra da sürdürmüş ve ticaret, onun en önemli geçim kaynaklarından birisi olmuştur. Resûlullah aynı zamanda Medine’de İslam ahlakına dayalı ticarî bir anlayış ve yapı oluşturmaya çalışmış, Müslümanları çalışmaya teşvik etmiş ve helalinden kazanıp infak edenleri takdir etmiştir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ekonomiyi toplumsal hayatın önemli bir parçası olarak görmesine ve iktisadî hayatın merkezine koymasına rağmen, genellikle fakir ve fakirliği teşvik eden bir peygamber olarak bilinmiştir. “Hz. Peygamber gerçekten fakir miydi?” “Allah Resûlü’nün fakir ya da zengin olduğunun göstergeleri nelerdir?” “Peygamberimizin geçim kaynakları ve giderleri nelerden oluşuyordu?”... Bu çalışmada Kur’ân-ı Kerim’in ilgili âyetleri, sahih hadisler, ilk dönem Siyer-Meğazî kitapları, dönemin sosyal, kültürel ve ekonomik şartları ölçü alınarak; Hz. Peygamberin malî durumunun niteliğiyle ilgili tüm durum ve gelişmeler bütüncül bir yaklaşımla incelenmekte ve Hz. Muhammed’in fakir olup olmadığı sorusuna cevap aranmaktadır.

MUSTAFA ÖZKAN

Bu kitabın hazırlanmasında emeği geçen değerli hocalarıma, sabır gösteren aileme ve basımını gerçekleştiren Liberte Yayınları'na çok teşekkür ediyorum.

Mustafa ÖZKAN

Ankara - 2016

GİRİŞ

1. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları

ÇALIŞMAMIZ BİR GİRİŞ VE ÜÇ BÖLÜMDEN OLUŞMAKTADIR. Çalışmamızın giriş kısmında fakirlik kavramının anlamı, bu kavramın Kur'an-ı Kerim'in yanı sıra hadis ve tasavvuf literatüründe hangi anlamlarda kullanıldığı üzerinde durulmaktadır. Yine giriş kısmında zenginlik kavramı ele alınmaktadır.

Kitabımızın birinci bölümünde Hz. Peygamberin Mekke dönemindeki malî durumuyla ilgili tüm gelişmeler kronolojik bir sıra dahilinde incelenmekte ve bu gelişmeler ışığında Hz. Muhammed'in maddî durumunun niteliği tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Araştırmamızın ikinci bölümünde Hz. Peygamberin Medine dönemindeki maddî durumunun nasıl olduğu tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bu amaca dönük olarak, öncelikle Allah Resûlü'nün gelir kaynakları incelenmektedir. Daha sonra Peygamberimizin gider kalemleri detaylı bir şekilde açıklanmaktadır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise genel olarak Resûlullah'ın maddî durumunu ve zenginliğe bakış açısını ortaya koymak amacıyla, konuyla ilgili nakli ve akli veriler yorumlanmaktadır. Bu çerçevede Hz. Muhammed'in maddî durumuyla ilgili âyet ve hadislerin yanı sıra, onun fakirlik ve zenginlik konusundaki temel yaklaşımları üzerinde durulmaktadır. Akabinde Resûlullah dönemi ve yaşamakta olduğumuz ha-

I. BÖLÜM

HZ. PEYGAMBERİN MEKKE DÖNEMİNDEKİ MADDÎ DURUMU

HZ. PEYGAMBERİN YAŞAMININ ÖNEMLİ BİR KISMINI Mekke dönemi oluşturmaktadır. Söz konusu dönemin farklı zaman dilimleri ve gelişmelerini dikkate almadan, Hz. Muhammed’in maddî durumunun nasıl olduğunu doğru anlamanın oldukça zor olduğunu düşünüyoruz. Nitekim dönemsel gelişme ve şartları dikkate almayan, lafızcı bir yaklaşım tarzını esas alan, konuyla ilgili sınırlı ve sıkıntılı bilgilerle yetinen, tekil bazı olaylar üzerinden genellemeler yapan, kısacası yanlış bilgi ve yöntemlerle konuya yaklaşanlar; Hz. Peygamberin maddî durumunun niteliği hakkında yanlış sonuca/kanaate varmışlardır.

22 Siyer’i de kapsamına alan tarih ilminin, temelde bir yorum bilimi olduğu söylenebilir. Söz konusu ilimde “ne kadar çok ve doğru bilgi, o kadar doğru ya da doğruya yakın yorum” ilkesi önemli bir yer tutar. Dolayısıyla yapılan yorumun doğru veya doğruya yakın olabilmesi için, araştırılan konuyla ilgili farklı rivâyet, kaynak ve ilimlerin yanı sıra değişik bakış açıları ve bütüncül yaklaşımlardan yararlanmak bir zorunluluktur.

Biz de yukarıda kısmen belirtmeye çalıştığımız tarihle ilgili usûl hatasına düşmemek için Hz. Peygamberin Mekke dönemindeki maddî durumunun niteliğini, bazı önemli gelişme ve durumlar ışığında incelemeye ve yorumlamaya gayret edeceğiz. Bu çerçevede şu yöntemi takip etmeye çalışacağız: Öncelikle Hz. Peygamberin maddî durumunun nasıl olduğuna ilişkin önemli veriler içeren, aynı zamanda “Allah Resûlü’nün fakir olduğu” şeklindeki tez için zaman zaman birer delil olarak kullanılan Hz. Peygamberin yetim doğmasını, kendisine

kalan mirasın miktarını ve sütanneye verilmesini ele alacağız. Akabinde, sırasıyla Resûlullah'ın çobanlık yapması, uzun süre ticarî faaliyetler içerisinde bulunması, Hz. Hatice ile gerçekleştirdiği evliliğin sonuçları, Hz. Hatice'nin Allah Resûlü'nün maddî durumuyla ilgili yapmış olduğu bir tespiti ve Mekke'de yaşanan kıtlık dönemi üzerinde duracağız. Daha sonra ise boykot yıllarını incelemeye ve Hz. Peygamberin maddî durumunun niteliğine işaret eden Duhâ Sûresi'nin 8. âyetini yorumlamaya çalışacağız. Son olarak da Hz. Peygamberin (s.a.v.) Mekke Dönemindeki Maddî Durumunun Genel Bir Değerlendirmesi başlığı altında, Peygamber Efendimizin Mekke dönemindeki maddî durumunun nasıl olduğuna ilişkin tespitlerimizi/vardığımız sonuçları belirteceğiz.

1. Hz. Peygamberin Yetim Olarak Doğması

Bilindiği gibi Hz. Muhammed (s.a.v.) yetim olarak büyümüştür. Doğmadan önce babasını, altı yaşında iken annesini, sekiz yaşında da himayesinde bulunduğu dedesi Abdülmuttalib'i kaybetmiştir. Hz. Peygamberin yetim olarak doğması, genellikle onun fakirliğine yorumlanmıştır.⁶⁸ Halbuki bir insanın yetim olarak doğması, her zaman o insanın fakir ya da zengin olduğu veya olacağı anlamına gelmez. Başka bir ifade ile yetim doğmak, her zaman fakir ya da zengin olmanın bir sebebi değildir.

Her anlamda başkasının yardımına muhtaç olan küçük yaştaki bir çocuğun zenginliğini ya da fakirliğini tartışmak da yöntem olarak sağlıklı görünmemektedir. Çünkü bu dönemdeki çocuk ne kendisine ne de herhangi bir aileye bakacak durumdadır. Dolayısıyla Hz. Muhammed'in yetim

68 Kılıç, Ünal, "Peygamberimizin Risalet Öncesi Geçim Durumu", *İstem*, sayı: 4, Konya, 2004, IV, 193-194.

II. BÖLÜM

HZ. PEYGAMBERİN MEDİNE DÖNEMİNDEKİ MADDÎ DURUMU

HZ. PEYGAMBER VE BERABERİNDEKİ MÜSLÜMANLAR, Mekke'deki tüm servetlerini bırakarak Medine'ye hicret etmek durumunda kalmışlardır. Bu, Mekke döneminde en zengin Müslümanların bile Medine'ye fakir bir şekilde gittikleri anlamına gelmektedir. Ayrıca hicretin ilk yıllarında Medine'de artan nüfus, başlayan savaşlar ve yaşanan zahire sıkıntısı, özellikle muhacir Müslümanların hicretin özellikle ilk yıllarında doğal olarak maddî sıkıntı yaşamalarına neden olmuştur.¹⁴⁰ Zikredilen maddî sıkıntı, Ensar-Muhacir arasında yapılan Muâhat (Kardeşleştirme) Projesi kapsamında Medineli Müslümanların yaptıkları yardımlarla büyük oranda aşılmıştır.¹⁴¹

56

Hicretin ilk senesinde, Hz. Muhammed de fakir bir hayat yaşamıştır. Allah Resûlü, zikredilen dönemde geçimini Medineli Müslümanların verdikleri hediyelerle / yaptıkları yardımlarla sağlamaya çalışmıştır. Hz. Peygambere verilen hediyelerin ise genel olarak yemek ikramı, hurma, hurmalık (hurma ağacı ve hurma bahçeleri), ev eşyaları ve süt veren deve, koyun gibi hayvanlardan oluştuğu söylenebilir.¹⁴²

Medineli Müslümanların, Hz. Peygambere hurma ağacı ya da hurma bahçesi hediye etme şeklindeki uygula-

140 İbn Hişâm, II, 140-141; Abdülkadir Udeh, *İslam'da Mal ve İdare*, (çev. Hz. Tahsin Feyizli), İstanbul, 1985, 118- 119.

141 İbn Hişâm, II, 176; Hamidullah, Muhammed, "Asr-ı Saadet Öncesi Medine'de Sosyo-Ekonomik Hayat", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, (çev. İ. Süreyya Sırma), İstanbul, 1995, I, 149; Algül, Hüseyin, "Asr-ı Saadette İdarî Hayat", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, İstanbul, 1995, II, 150-151.

142 Bk. İbn Sa'd, I, 388-389, 489-491.

ması, Kureyza ve Nadiroğulları'nın topraklarının fethine kadar sürmüştür.¹⁴³ Söz konusu yerlerin fethinden sonra, Hz. Peygamber artık bu tür hediyeleri kabul etmemiştir.¹⁴⁴ Çünkü Allah Resûlü, bu tarihten sonra kimsenin yardımı olmadan ve özellikle elde edilen ganimetler sayesinde geçimini sağlayabilecek bir duruma gelmiştir.

Hz. Muhammed'in Medine dönemindeki hayatının, farklı dönemlerden oluştuğu ve dolayısıyla aynılık arz etmediği söylenebilir. Örneğin hicretin ilk bir ya da iki yılı, Medine'ye yerleşme ve alışma dönemidir. Daha sonra ana hatlarıyla şu gelişmeleri içeren farklı dönemler birbirini takip etmiştir: a) Bedir'le başlayan gazve ve seriyeler (sırasıyla Müşrik, Yahudi ve Hristiyanlarla savaşlar yapılır) dönemi. b) Hudeybiye Antlaşması'nın sonucunda doğan barış ortamı dönemi. c) Hayber Fethinin beraberinde getirdiği bol ganimetler dönemi. d) Müslümanların tüm Arabistan'a hâkim olmasını sağlayan Mekke Fethi ve sonrasındaki gelişmeleri kapsayan dönem.

Yukarıda sözü edilen farklı dönemlerin, Hz. Peygamberin malî durumunun farklılık göstermesinde etkili olduğu kuvvetle muhtemeldir. Biz bu ihtimali dikkate alarak, Resûlullah'ın Medine dönemindeki malî durumunun niteliği hakkında sağlıklı bir bilgiye sahip olmak için, bir yöntem olarak konuyla ilgili farklı durumlardan, gelişme ve bilgilerden yararlanmaya çalışacağız. Söz konusu yöntem bağlamında şunu yapacağız:

Öncelikle Allah Resûlü'nün Medine dönemindeki gelir/geçim kaynaklarını detaylı bir şekilde ele alacağız. Daha sonra Peygamber Efendimizin gider kalemlerini inceleyeceğiz. Ni-

¹⁴³ Mâverdi, *Ahkâmu's-Sultaniyye*, 189.

¹⁴⁴ Buhârî, Meğâzi/14.

hayetinde de söz konusu gelir ve giderler ışığında Hz. Muhammed'in Medine dönemindeki maddi durumunun nasıl olduğunu tespit etmeye çalışacağız.

1. Hz. Peygamberin Gelir Kaynakları

Hayvancılık

Medine döneminin özellikle ilk iki yılında Hz. Peygamberin en önemli geçim kaynağını hayvancılık teşkil etmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi Medineli Müslümanlar, Hz. Muhammed'e süt veren çok sayıda deve ve koyun gibi hayvan hediye etmişlerdir. Hz. Muhammed gerek sahâbilerin verdikleri ve gerekse kendisinin satın aldığı hayvanların eti, sütü, yünü ve derisinden yararlanarak geçimini sağlamaya çalışmıştır.

58 Hz. Muhammed'in sahip olduğu hayvan türleri ve sayıları konusunda birbirleriyle çelişen farklı rivâyetler mevcuttur. Aynı şekilde, söz konusu hayvanların sayısına ilişkin verilen rakamların hangi yıllara ait olduğu da belirtilmemiştir. Örneğin İslam Tarihinde kaynak olması açısından önemli bir yeri bulunan İbn Sa'd ve İbnü'l-Esîr, Hz. Peygamberin süt veren 20 adet devesi, 7 koyun ve 7 keçisinin bulunduğunu belirtmişlerdir.¹⁴⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) Allah Resûlü'nün 45 deve, 100 adet koyun ya da keçisi ve ayrıca net olmasa da 16 atının varlığından bahsetmektedir.¹⁴⁶ İbn Abbas ise, muhtemelen Hz. Peygamberin Veda Haccı'nda kesmek

145 İbn Sa'd, I, 489-498; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 269.

146 İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd*, I-V, (çev. Muzaffer Can), İstanbul, 1989, I, 163-164.

III. BÖLÜM

NAKLÎ VE AKLÎ VERİLERE GÖRE HZ. PEYGAMBERİN FAKİRLİĞİ MESELESİ

HZ. PEYGAMBERİN ZENGİN YA DA FAKİR OLDUĞUNU tespit etmeye çalışırken, bir takım sınırlı veriler üzerinden bir genelleme yapmanın doğru olmadığı şeklindeki kanaatimizi daha önce belirtmiştik. Hz. Muhammed’in fakirlikle ilişkisini doğru görmek, bunu sağlıklı bir şekilde aktarmak ve yorumlamak için daha çok bilgiye, farklı verilere ve objektiflik temelinde işleyen bir perspektife ihtiyaç vardır diye düşünüyoruz. Bu durum ise kaçınılmaz olarak Hz. Peygamberin maddî durumuyla ilgili tüm âyet ve hadislerin yanı sıra, onun uygulamalarına bakmamızı, Allah’ın bizlere verdiği en önemli nimetlerinden biri olan aklımızı etkin ve doğru bir şekilde kullanmamızı zorunlu kılmaktadır. Aksine, parçacı bir yaklaşımla fîli tanımlamaya çalışanların düştükleri hataya düşmemiz kaçınılmaz olur. Dolayısıyla biz “bir konuda ne kadar çok ve çeşitli bilgi, o kadar doğru yorum” ilkesini esas alarak, Hz. Peygamberin maddî durumunun niteliğini farklı bilgiler ışığında tespit etmeye çalışacağız.

Çalışmamızın bu bölümünde Resûlullah’ın fakirlikle ilişkisi çerçevesinde sırasıyla Kur’an’ın ilgili âyetlerini, zenginliği öven-yeren hadisleri ve züht kavramını inceleyeceğiz. Akabinde Hz. Muhammed’in çalışma hayatını ve onun fakirlik durumu karşısındaki tutumunu ele alacağız. Daha sonra ise akıl ve pratik hayatın gerçeklerini dikkate alarak, Hz. Peygamberin fakirlik ile zenginlik arasında nasıl bir tercih yapmış olabileceğini tartışmaya çalışacağız.

1. Kur'ân

Kur'ân'da Hz. Muhammed'in maddî durumuna direkt olarak değinen âyet, Duhâ Sûresi'nin 8. âyetidir. Bahsi geçen âyette şöyle buyrulmaktadır: “Ve Vecedeke âilen fe eġnâ: Seni fakir bulup zengin/varlıklı kılmadık mı?” Söz konusu âyet, nübüvvetin ilk iki yılı içerisinde Mekke'de nazil olmuştur/inmiştir.²⁵⁸ Zikredilen âyetin şu gelişme üzerine nâzil olduğu belirtilmektedir: Mekke döneminde vahiy bir süre kesilmiştir. Vahyin kesilmesi, Hz. Peygamberin üzülmüne neden olmuştur. zikredilen âyet, Yüce Allah'ın Hz. Muhammed'i unutmadığını bildirmek ve Hz. Peygambere verilen nimetleri hatırlatmak için nâzil olmuştur.²⁵⁹

Müfessirler, Duhâ Sûresi 8. âyetinin tefsirini yaparken ilgili âyette geçen özellikle “âilen” kelimesi üzerinde durmuşlardır. Tefsircilerin neredeyse hepsi, söz konusu kelimenin “çok fakir, yoksul” anlamını ihtiva ettiğini belirtmişlerdir.²⁶⁰ Bu durumda da ilgili âyeti şu şekilde tercüme etmek sağlıklı olacaktır diye düşünüyoruz: “(Ey Muhammed) Sen fakir-yoksul bir durumda iken seni zengin yaptık.”

Yukarıdaki âyetle bağlantılı olarak şu sorular sorulabilir: Bir, âyette geçen “zengin/varlıklı edilmek” ifadesiyle kastedilen zenginlik maddî zenginlik mi yoksa manevî zenginlik midir? İki, şayet Hz. Peygamber zengin edilmişse ya da zengin olmuşsa bu ne zaman ve nasıl olmuştur? Üç, fakir durumda olan Hz. Muhammed'in zengin/varlıklı yapılmış olması, zenginliğin fakirlikten daha üstün olduğu anlamına gelir mi?”

258 Nesefî, I-IV, 533; Ez-Zemahşerî, II,550; Şevkânî, *Fehu'l-Kadir*, V, 443; Kurtûbî, X, 91.

259 İbn İshâk, I-II, 179; Elmalılı, 5883.

260 Râzî, VIII, 604; Elmalılı, VIII, 5901; Ali es-Sâbûnî, VII, 341.

SONUÇ

HZ. PEYGAMBER ÖMRÜNÜN ÖNEMLİ BİR KISMINI VARLIK/zenginlik içerisinde geçirmiştir. Ancak o, bir tercih olarak varlık içerisinde fakirler gibi yaşamayı seçmiştir. Allah Resûlü'nün zengin olduğu halde fakirler gibi yaşamaması, daha sonraki dönemlerde onun fakirliğine yorumlanmıştır. Bu yanlış anlama ise Peygamberimizin hayatının yerine göre parçacı, genellemeci, lafızcı bir yaklaşımla ele alınması ve ilgili bilgilerin yanlış yorumlanmasından kaynaklanmıştır.

165

HZ. Muhammed'in fakir ve fakirliği teşvik eden bir peygamber olarak bilinmesinde, temelde beş önemli sebebin belirleyici olduğu söylenebilir. Bu sebeplerin birincisi fakirliği yücelten, fakirleri öven ve fakir olmaya teşvik eden; buna karşın dünyevî olanı/zenginliği yeren/kötüleyen ve hadis olarak nitelendirilen onlarca rivâyetin bulunmasıdır. Ancak bu tür rivâyetler, hadis otoriteleri tarafından mevzu hadis olarak değerlendirilmiştir.

Allah Resûlü'nün fakir bilinmesinin ikinci nedeni, fakirlerin övüldüğü bazı sahih hadislerin, tarihî bağlamlarından koparılması ve doğal olarak yanlış değerlendirilmesidir. Şu hadisler bu bağlamda ele alınabilir: “Saçı başı dağınık halde bulunan, ayakları tozlu, üstü başı yırtık ve yiyecek bir iki lokması bile olmayan nice insanlar vardır. Bu insanlar (herhangi bir konuda) Allah'a yemin etseler Allah onları haklı çıkarır.” “Size cennete gidecek insanları haber vereyim mi? Onlar fakir

oldukları ve insanlar tarafından zayıf görüldükleri için kimse-
nin değer vermediği fakat şöyle olacak diye yemin etmeleri
halinde, isteklerini Allah'ın kabul edeceği kimselerdir.”

Tarihî verilere göre fakirlerin fakir oldukları gerekçesiyle
aşağılanmaları, ötekileştirilmeleri ve köle muamelesine maruz
kalmaları şeklindeki uygulama, İslam'ın Medine döneminde
değil de Mekke döneminde olmuştur. Muhtemelen yukarıda-
ki hadisler; Mekke'de sayıları bir hayli fazla olan fakir Müslü-
manlara yönelik yanlış anlayış ve uygulamaların önüne geçme,
üstünlüğün ancak güzel davranışlarla mümkün olduğuna dik-
kat çekme ve ezilen bu insanların hayata tutunmalarını sağla-
ma amacına dönük olarak dile getirilmiştir. Dolayısıyla Mek-
ke döneminde ezilen fakirleri öven hadislerden yola çıkarak;
Hz. Peygamberin fakirleri övdüğü, fakir olmayı teşvik ettiği ve
kendisinin de hayatı boyunca fakir olduğu şeklinde bir sonuç
çıkarmak tarihî veriler açısından mümkün görünmemektedir.

166

Resûlullah'ın fakir bilinmesinin üçüncü sebebi; parçacı bir
yaklaşımın sonucu olarak tekil bazı örnekler/veriler üzerin-
den genellemeler yapılmış olmasıdır. Örneğin Hz. Peygambe-
rin yaşamak durumunda kaldığı sınırlı dönemlerdeki fakirliği
onun tüm hayatına teşmil edilmiş ve Allah Resûlü'nün yaşa-
mı boyunca fakir olduğu şeklinde bir genelleme yapılmıştır.
Aşağıdaki rivâyetlerin değerlendiriliş biçimi ve varılan sonuç,
sözü edilen metodoloji problemine bir örnektir:

İbn Abbas: “Resûlullah yemek yemeden peş peşe birkaç
gün aç olarak gecelerdi. Aynı şekilde ailesi de yiyecek akşam
yemeği bulamazdı. Resûlullah'ın ekmeği çoğu zaman arpa ek-
meği idi.” Hz. Ömer: “Ben Resûlullah'ın gün boyunca açlıktan
kıvranıp, karnını doyuracak adı bir hurma bile bulamadığını

KAYNAKÇA

ABDÜLKADİR UDEH, *İslam'da Mal ve İdare*, (çev. Tahsin Feyizli), İstanbul, 1985.

ACLÛNÎ, İsmail b. Muhammed (ö. 1162/1748), *Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbâs*, I-II, Dâru'l-İhyâit-Turâsî'l-Arabî, 1351.

AĞIRMAN, Cemal, *Dünya-Ahiret Dengesinde Zenginlik ve Yoksulluk*, İstanbul, 2007.

AHMET B. HANBEL, *Müsned*, I-VI, İstanbul, 1992.

AKYÜZ, Vecdi- ENGIN, Nihat, 'Asr-ı Saadet'te Kölelik ve Cariyelik', *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet*, I-V, İstanbul, 1995.

ALGÜL, Hüseyin, *Asr-ı Saadette İdarî Hayat', Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, I-V, İstanbul, 1995.

Ali ES-SÂBÛNÎ, *Safvetü't-Tefâsir*, I-VII, (çev. Sadrettin Gümüş-Nedim Yılmaz), İstanbul, 1995.

176

ALİYÛ'L- KÂRÎ, Nureddin Ali b. Muhammed, *el-Esrâru'l-Merfûa fi'l-Ahbâri'l-Mevzûa*, Beyrut, 1985. *el-Mesnûa fi Marifeti'l-Hadî-si'l-Mevzûa*, Halep,thz.

APAK, Âdem, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, I-IV, İstanbul, 2009.

ASLAN, Abdülgaffar, *Kur'an Ekseninde Fakirlik Problemi*, Isparta, 2003.

AVCI, Casim, 'Peygamberliğinden Önce Hz. Muhammed', *Vahyin Nüzulünün 1400. Yılında Hz. Muhammed*, İstanbul, 2011.

Hz. Muhammed'in Peygamberlik Öncesi Hayatı, İstanbul, 2008.

BAĞCI, H. Musa, *Beşer Olarak Hz. Peygamber*, Ankara, 2010.

BALCI, İsrail, *Peygamberlikten Önce Hz. Muhammed*, Ankara, 2014.

BALTACI, Cahit, *Tasavvuf Lügati*, İstanbul, 1981.

BELÂZURÎ, Ahmet b. Yahya b. Câbir, *Mu'cemû'l- Bûldân*, Beyrut, 2008. *Ensâbu'l -Eşrâf*, I-XIII, Beyrut, 1996.

BELHÎ, *Kitâbu'l-Bed' ve't-Târih*, I-II, byy, 1997.

BEŞER, Faruk, *İslam'da Sosyal Güvenlik*, Ankara, 1987.

İslam'da Zenginlik ve Fakirlik Kavramları, İstanbul, 1991.

BEYHÂKÎ, *Sünenü'l Kübrâ*, I-VIII, Beyrut, 1352.

- BUHÂRÎ, Ebû Abdurrahman Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu's- Sahih*, I-VIII, İstanbul, 1992. *et-Târîhu'l-Kebîr*, Haydarâbâd, 1941.
- CÂBİRÎ, Muhammed Âbid, *İslam'da Siyasal Akıl*, (çev. Vecdi Akyüz), İstanbul, 1997
- CANAN, İbrahim, *Kütüb-ı Sitte*, I-XVIII, Ankara, 1991.
- CERTEL, Hüseyin, *İslam ve Ahlâkta Kemalin Yolu*, İstanbul, 1993.
- CEVHERÎ, İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh*, Beyrut, 1984.
- CEYLAN, Semih, 'Zühd', *DİA*, İstanbul, 2013, XLIV, 350.
- CÜRCÂNİ, es-Seyyid eş-Şerîf Ali b. Muhammed (ö. 812/1409), *et-Ta'rifât*, Mısır, 1991.
- ÇAĞATAY, Neşet, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliyye Çağı*, Ankara, 1971.
- ÇUBUKÇU, Asri, 'Halime', *DİA*, İstanbul, 1997, XV, 338.
- DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *Sünen*, I-II, İstanbul 1992.
- DİNİ TERİMLER SÖZLÜĞÜ*, MEB, Ankara, 2009.
- DOĞAN, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, 1996.
- EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. el-Eş'âs, *Sünen*, I-V, İstanbul 1992.
- EBÛ UBEYD, Kasım b. Sellam, *Kitâbu'l-Emvâl*, (çev. Cemalettin Saylık), İstanbul, 1981.
- EBÛ YÛSUF, Ya'kûb b. İbrahim, *Kitâbu'l-Harac*, (çev. Ali Özek), İstanbul, 1973.
- EBU'L-FIDÂ, İmâmuddin İsmâil, *el-Muhtasar fi Ahbâri'l-Beşer*, I-II, Beyrut, 1997.
- ED-DİNEVERÎ, Ebû Hanîfe Ahmet b. Dâvud, *el-Ahbâru't -Tivâl*, Beyrut, thz.
- EFENDİOĞLU, Mehmet, 'Zübeyr b. Avvam', *DİA*, İstanbul, 2013, XLIV, 522-523.
- ELBÂNÎ, *Silsiletu'l-Ehâdisi'z-Zaîfa ve'l-Mevzûa*, Riyad, 1992.
- EL-İSBEHÂNÎ, Hz. Peygamber'in Edeb ve Ahlakı, (çev. Naim Erdoğan), İstanbul, 1995.
- EL-KEŞŞÂF, *Tefsîr-i Keşşâf*, I-II, byy, 1307.
- ELMALILI HAMDİ YAZIR, *Hak Dini Kuran Dili*, İstanbul, thz.

- ER-RÂZÎ, Muhammed b. Hüseyin Fahrüddîn, *Tefsîr-i Râzî*, I-VIII, byy, 1308.
- ERUL, Bünyamin, "Talha b. Ubeydullah", *DİA*, 2010, XXXIX, 504-505.
- FAYDA, Mustafa, 'Ebû Bekir', *DİA*, İstanbul, 1994, X, 101-102.
- FERRA', Ebû Ya'lâ, *el-Ahkâmü's-Sultâniyye*, Mısır, 1938.
- FİĞLALİ, Ethem Ruhi, 'Ali', *DİA*, İstanbul, 1989, II, 370.
- HÂKİM, EN-NÎSÂBÛRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, el-Müstedrek ale's- *Sahîhayn*, I-V, Beyrut, thz.
- HALÎFE B. HAYYÂT, Ebû Amr, *Târîhu Halîfe b. Hayyât*, Beyrut, 1993.
- HAMİDULLAH, Muhammed, 'Asr-ı Saadet Öncesi Medine'de Sosyo-Ekonomik Hayat', Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam, (çev. İhsan Süreyya Sırma), İstanbul, 1995.
- El-Vesâiku's-Siyâsiyye*, (çev. Vecdi Akyüz), İstanbul, 1997.
- İslam Peygamberi*, I-II, (çev. Salih Tuğ), İstanbul, 1993.
- İslâm Müesseselerine Giriş*, (çev. İ. Süreyya Sırma), İstanbul, 2007.
- HATİBOĞLU, İbrahim, 'Sa'd b. Ebî Vakkas', *DİA*, İstanbul, 2008, XXXV, 373.
- HUZÂÎ, Ali b. Muhammed, *Tahrîc ed-Delalat es-Semiyye*, Kahire, 1981. I-IV, Beyrut, 2005.
- GAZALÎ, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed, *İhyâu Ulûmi'd- Dîn*, I-IV, (çev. Ahmet Serdaroğlu), İstanbul, thz.
- İBN HABÎB, *el-Muhabber*, Beyrut, thz.
- İBN HACER EL-ASKALANÎ, *Selamet Yolları*, I-IV, (çev. Ahmet Davutoğlu), İstanbul, 1967-1970.
- El-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, Beyrut, 2004.
- İBN FÂRİS, Ebu'l-Hüseyin Ahmed, *Mu'cemu Mukâyîsi'l-Luga*, Beyrut, thz.
- İBN HİBBÂN, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, Beyrut, 2000.
- İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Abdülmelik, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, (çev. Hasan Ege), I- IV, İstanbul, 2006.
- İBN İSHÂK, Muhammed b. Yeser, *Sîre*, I-II, Beyrut, 1971.
- İBN KAYYİM EL-CEVZİYYE, Muhammed b. Ebî Bekr, *Zâdu'l-Meâd*, I-V, (çev. Muzaffer Can), İstanbul, 1989.

- Menârü'l-Münîf fi's-Sahîh ve'd-Daîf*, Kahire, thz.
- Sabredenler ve Şükredenler*, (çev. Zeynelabidin Tatlıoğlu), İstanbul, 1989.
- İBN KESÎR, Ebû'l-Fidâ İsmâil, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-II, Beyrut, 2004.
- Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-IV, Beyrut 1987.
- İBN MÂCE, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd, *Sünen*, I-II, İstanbul 1992.
- İBN MANZÛR, *Lisânu'l-Arab*, I-XV, Beyrut, thz.
- İBN SA'D, Muhammed, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-VIII, Beyrut, 1985.
- İBN TEYMIYYE, Takiyüddîn Ahmed b. Abdülhakim b. Teymiyye, *Mecmû'u Fetâvâyı İbn Teymiyye*, I-XXXV, Mağrib, thz.
- İBN ZENCEVEYH, *Kitâbu'l-Emvâl*, I-II, Riyad, 2007.
- İBNÜ'L-CEVZÎ, Ebu'l-Ferec Abdurrahim b. Ali, *Telbîsü İblîs*, Kahire, 1368.
- Kitâbu'l-Mevzûât, Dâru'l-Fikr*, 1983.
- İBNÜ'L-ESÎR, İzzeddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed, *el-Kâmil fi't-Târih*, I-X, (çev. Heyet), İstanbul, 2008.
- Câmiu'l-Usûl min Ehâdisi'r-Rusûl*, Suudi Arabistan, 1950.
- İSMÂİL ANKARAVÎ, *Minhacu'l-Fukara* (Fakirlerin Yolu), (çev. Saadettin Ekici), İstanbul, 1996.
- İBNÜ'L-VERDÎ, Zeynüddîn Ömer b. Muzaffer, *Târîhu İbnü'l-Verdî*, I-II, Beyrut, 1996.
- İLMİHAL*, I-II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2014.
- J. OBERT VOLL, *İslam, Süreklilik ve Değişim*, I-II, (çev. Heyet), İstanbul, 1991.
- KALLEK, Cengiz, "Hilafet ve İktisat", *Divan*, İstanbul, 1996.
- "Narh Konusuna Yeniden Bakış", *İslam Hukuku Araştırmalar Dergisi*, sayı 7, 2006.
- "Sahâbenin Teşebbüs Ruhu ve İş Ahlakı", *Din ve Hayat*, Ankara, 2010.
- KARA, Mustafa, "TasavvufîDüşüncede İnsan-Dünya Münasebetleri ve Zihniyetimiz", *Dünden Bugüne İslam Dünyasında Zihniyet Değişiklikleri ve Çağdaşlaşma Problemleri Sempozyumu*, Bursa, 1990.
- KARAMAN, Hayrettin, "Asr-ı Saadet'te İslam Hukukunun Oluşumu", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, I-V, İstanbul, 1995.
- Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul, 1986.

- KETTÂNÎ, Hz. Peygamber Yönetiminde Sosyal Hayat ve Kurumlar, (et-Terâtu'ül-Idariyye), I-III, (çev. Ahmet Özel), İstanbul, 1993.
- KILIÇ, Ünal, "Peygamberimizin Risalet Öncesi Geçim Durumu", İstem, sayı: 4, Konya, 2004.
- KÖTEN, Akif, 'Asr-ı Saadet'te Suffa Ashabı', *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, I-V, İstanbul, 1995.
- KUDÂME B. CAFER, *Kitâbu'l-Harac*, Frankfurt, 1986.
- KUR'ÂN YOLU TÜRKÇE MEAL VE TEFSİR, I-V, Ankara, 2012.
- KURTÛBÎ, Muhammed b. Ahmed, *Câmiu'l-Ahkâmî'l-Kur'ân*, I-X, Beyrut, 1967.
- KUTUP, Seyyid, *fî Zilâli'l-Kur'ân*, I-X, (çev. Salih Uçan vd.), İstanbul, 1991.
- MALİK B. ENES, *el-Muvatta*, İstanbul, 1981.
- MEVDÛDÎ, Ebû A'lâ, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, I-VII, (çev. Heyet), İstanbul, 1997.
- MÂVERDÎ, Ali b. Muhammed b. Habib el-Basrî, *Ahkâmu's-Sultâniyye* (çev. Ali Şafak), İstanbul, 1976.
- Tefsîru'l-Mâverdî*, I-VI, Beyrut, 1992.
- Edebu'd-Dünya ve'd-Din, (çev. Ali Akın), İstanbul, 1982.
- KAPAR, Mehmet Ali, *Asr-ı Saadet'te Müşrikler ve Müşriklerle İlişkiler*, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, İstanbul, 1995.
- MES'ÛDÎ, Ebû'l-Hasan Ali b. Hüseyin, *Murûcu'z- Zeheb ve Meâdinu'l-Cevher*, I-IV, Beyrut, 2005.
- MUHAMMED EBÛ ZEHRA, *İslam'da Sosyal Dayanışma*, (çev. E. Ruhi Fıçlalı - Osman Eskicioğlu), İstanbul, 1969.
- MUHAMMED NECMETTİN EL-KÛRDÎ, *Şer'i Birimleri ve Fikhî Hükümleri*, (çev. İbrahim Tüfekçi), İstanbul, 1996.
- EL-MUTTEKÎ, Alaüddin Ali b. Hüsâmu'ddin el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl fî Süneni'l-Ekvâl ve'l-Efâl*, I-XIII, Beyrut, 1993.
- MÜSLİM, Ebû'l-Hüseyin, *Sahîh-i Müslîm*, I-III, İstanbul, 1992.
- NESÂÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, *Sünenü'n-Nesâî*, İstanbul, 1992.
- NESEFÎ, Abdullah b. Ahmed, *Tefsîri'n-Nesefî*, I-IV, Beyrut, 1996
- ÖNGÖREN, Reşat, "Tasavvuf", *DİA*, İstanbul, 2011, XL, 124.
- ÖNKAL, Ahmet, 'Asr-ı Saadet'te İslam'a Davet Metodu', *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, I-V, İstanbul, 1995.

- 'Abdurrahman b. Avf', *DİA*, İstanbul, 1988, I, 157.
- ÖZKAN, Mustafa, *Medine Vesikası*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2002.
- Bütün Yönleriyle Hudeybiye Antlaşması*, (Basılmamış Lisans Tezi), Ankara, 1999.
- PARLADIR, Selahaddin, 'Asr-ı Saadet'te Eğitim', *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, I-V, İstanbul, 1995.
- RÂGİB EL-İSFAHÂNÎ, *Müfedâtu Elfâzi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1992.
- REŞİD RIZA, *Tefsîru'l-Menâr*, Beyrut, 1991.
- SAĞÂNÎ, *el-Mevzûât*, Kahire, 1991.
- SAN'ANÎ, Ebu Bekir Abdurrezzak b. Hemmam, *el-Musannaf*, I-XI, Lübnan, 1970-1972.
- SANCAKLI, Saffet, 'Fakirlik ve Zenginlikle İlgili Hadisler Üzerine Bir Deneme', *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas, 2001, V, 331-378.
- SARIÇAM, İbrahim, *Hz. Peygamber ve Evrensel Mesajı*, Ankara, 2007.
- "Sosyal ve Kültürel Hayat", *İslâm Tarihi*, (edt. Eyüp Baş), Ankara, 2012.
- SERAHSÎ, Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed, *Kitâbü'l-Mebsûd*, (çev. Heyet), I-XXX, İstanbul, 2008.
- SEYYİDİNNÂS, *Uyûnu'l-Eser*, I-II, Beyrut, 1992.
- SUYÛTÎ, *ed-Dürrü'l-Müntezira fi'l-Ehâdisi'l-Müştehra*, Kahira, 1987.
- SÜHEYLÎ, *er-Ravdul Unuf*, I-IV, Beyrut, thz.
- ŞAFAK, Ali, *İslam Arazi Hukuku ve Tatbikatı*, İstanbul, 1977.
- ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali, *el-Fevâidu'l-Mecmûa fi'l-Ehâdisi'l-Mevzûa*, Kahire, 1960.
- Fethu'l-Kadir*, I-V, Mısır, 1351.
- ŞEYBÂNÎ, *Temyîzu't-Tayyib*, Beyrut, 1988.
- ŞULUL, Kasım, *Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebi*, İstanbul, 2014.
- ULUDAĞ, Süleyman, "Fakr", *DİA*, İstanbul, 1995.
- TABAĞOĞLU, Ahmet, 'Nisâb, Para ve Gelir Dağılımı', *Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri* (Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri), Bursa, 2006.
- "İslam Ahlâkı ve Sevgi", *2006 Yılı Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri*, Ankara, 2007.

TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammet b. Cerîr, *Târîhu't-Taberî*, I-VI, Beyrut, 2008.

Câmiu'l-Beyân, I-XXX, Mısır, 1954.

TİRMİZÎ, Ebû isâ Muhammed b. isâ, *Sünen*, I-IV, İstanbul, 1992.

TOPALOĞLU, Bekir, Abdullah b. Abdilmuttalib, *DİA*, İstanbul, 1988, I, 175-176.

UĞUR, Mücteba, 'Asr-ı Saadet'te Sosyal Hayat', *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, İstanbul, 1995.

Hicrî Birinci Asırda İslam Toplumu, İstanbul, 1980.

URALER, Aynur, "Sevde", *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVI, 584.

VÂKİDÎ, Muhammed b. Ömer, *Kitâbu'l-Meğâzî*, Beyrut, 1996.

VEKÎ' B. CERRAH, er-Ruâsî, *Zahidler Kitabı* (Kitâbu'z-Zühd), (çev. Ahmet Yıldırım-Nuri Tuğlu), İstanbul, 2012.

VEHBE ZUHAYLÎ, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, I-X, (çev. Heyet), İstanbul, 1994.

YARDIM, Ali, *Peygamberimizin Şemâli*, İstanbul, 1998.

182

YENİÇERİ, Celal, *İslam'da Devlet Bütçesi*, İstanbul, 1984.

'Asr-ı Saadet'te Hz. Peygamber'in ve Ailesinin Geçimi', *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, I-V, İstanbul, 1995.

YILDIRIM, Ahmet, *Din, Dünyevileşme ve Zühd*, Ankara, 2005.

Peygamberimizin Sade Hayatı, İstanbul, 2015.

YUSUF EL-KARDAVÎ, *Fakirlik Problemi Karşısında İslam*, (çev. Abdülvehhap Öztürk), Ankara, 1975.

İslam Hukukunda Zekât, (çev. İbrahim Sarmış), İstanbul, 1984.

YÜKSEL, Ahmet Turan, 'Bir Tacir Olarak Hz. Peygamber', *Diyanet İlmî Dergi*,-Peygamberimiz Hz. Muhammed (S.A.V) Özel Sayısı- Ankara, thz., 139.

ZEBÎDÎ, Muhammed Murtaza el-Hüseynî, (ö. 1205/1790), *Tâcu'l-Arûs*, I-XXV, Beyrut, 1969.

ZEHEBÎ, *Siyeru A'lâmi'n Nübelâ*, I-III, Beyrut, 2004.

ZURKANÎ, Muhammed b. Abdü'l-Baki, *Şerh el-Muvatta*, I-IV, Kahire, 1310.

DİZİN

A

- Abbas 36, 58, 122, 170, 188
 Abbasiler 121, 124, 150, 172,
 188
 Abdullah 13, 14, 24, 25, 27, 28,
 33, 49, 80, 82, 173, 182,
 184, 185, 187, 188
 Abdurrahman b. Avf 104, 107,
 129, 130, 134, 155, 178,
 185, 188
 Abdülmuttalib 23, 24, 25, 26,
 27, 28, 29, 48, 49, 173,
 174, 188
 âbid 120, 165, 182
 ahlâk 110, 160, 165, 177, 188
 ahlâkî 94, 97, 115, 159, 162, 167,
 177, 188
 aile 30, 32, 40, 74, 143, 157, 179,
 188
 Ali 13, 14, 18, 32, 36, 40, 43, 85,
 91, 117, 123, 131, 144,
 151, 174, 181, 182, 183,
 184, 185, 186, 187, 188
 Ammâr b. Yâsir 125, 188
 Arap 25, 26, 27, 28, 34, 49, 85,
 134, 173, 182, 188
 Ashab-ı Suffe 8, 81, 82, 83, 84,
 166, 171, 188
 at 34, 59, 60, 61, 64, 81, 95, 96,
 188
 azat 40, 129, 134, 135, 136, 137,
 138, 164, 166, 188

B

- başkan 137
 beytülmal 72
 boykot 23, 46, 47, 50, 52, 116,
 171, 174, 175, 188
 bütçe 30, 188

C

- cennet 52, 101, 104, 188
 cihat 72, 94
 Cüveyriye 137, 188

Ç

- çobanlık 23, 30, 31, 32, 48, 49,
 143, 173

D

- devlet 61, 62, 78, 79, 80, 81, 84,
 86, 87, 137, 143, 175,
 176, 188
 din 35, 53, 93, 96, 101, 108, 114,
 115, 119, 122, 126, 127,
 128, 131, 133, 151, 156,
 157, 158, 159, 161, 164,
 178, 179, 188
 dinî 32, 66, 85, 133, 147, 152,
 153, 156, 188
 düğün 18, 39, 41, 49, 52, 53, 83,
 98, 140, 178, 188
 dünya 76, 93, 94, 96, 97, 100,
 101, 102, 103, 106, 107,
 109, 114, 115, 118, 119,

127, 158, 163, 179, 188
dünyevi 97

E

Ebû Bekir 45, 59, 72, 80, 83,
128, 129, 130, 135, 138,
144, 178, 183, 186, 188
Ebu'd-Derdâ 125, 188
Ebû Tâlib 33, 36, 38, 49, 189
Eflâtunculuk 121, 172, 189
ekonomi 160, 189
Enes b. Malik 76
Enes b. Mâlik 74, 189
Ensar 56, 66, 148, 189
esir 67, 134, 136, 137, 139, 189
evlat 94, 125, 126, 158, 163, 189

F

fakir 9, 12, 15, 16, 17, 19, 20, 23,
24, 25, 26, 27, 28, 29, 30,
31, 32, 35, 39, 40, 41, 43,
44, 45, 46, 47, 48, 49, 50,
51, 52, 53, 56, 63, 66, 74,
76, 77, 78, 82, 87, 90, 91,
92, 98, 99, 100, 104, 105,
106, 107, 108, 114, 116,
122, 132, 137, 138, 139,
141, 142, 147, 148, 172,
173, 174, 175, 176, 177,
179, 189
fakirlik 11, 12, 16, 17, 18, 19, 24,
31, 36, 40, 41, 44, 45, 50,
51, 53, 73, 90, 92, 93, 97,
102, 104, 105, 109, 110,
114, 115, 116, 119, 122,

123, 127, 154, 155, 156,
157, 158, 159, 165, 166,
171, 172, 174, 175, 189
fakr 15, 19, 186, 189
Fedek 68, 70, 71, 72, 73, 75, 78,
189
fetih 68, 189
fey 63, 65, 68, 69, 70, 71, 78,
171, 189
fıkıh 16, 189
fitır 113, 189
fitrî 97, 126, 159, 160, 189
fitne 19, 102, 146, 189
fitre 17, 20, 74, 157, 159, 164,
177, 189
fukara 17, 78, 184, 189

G

gayr-ı menkul 71
Gazali 152, 154, 155, 156, 189
geçim 9, 16, 32, 34, 35, 39, 57,
58, 60, 61, 63, 69, 71, 124,
153, 161, 176, 189
gelir 11, 15, 28, 40, 42, 57, 61,
62, 63, 65, 68, 69, 70, 71,
87, 91, 124, 149, 175, 189
gider 11, 57, 107, 139, 140, 148,
176, 189
güç 67, 95, 116, 147, 160, 165,
167, 177, 178, 189
güçlü 32, 39, 45, 85, 95, 96, 115,
148, 158, 160, 164, 165,
167, 177, 179, 189

H

- haber 20, 51, 98, 160, 169, 174,
175
Habeşistan 32, 34, 45, 189
hac 46, 113, 152, 189
hadis 11, 14, 51, 97, 98, 104,
109, 114, 115, 150, 162,
169, 189
Halime 28, 29, 36, 37, 48, 174,
182, 189
Hatice 7, 23, 33, 36, 37, 38, 39,
40, 41, 42, 43, 44, 47, 49,
50, 92, 136, 138, 139,
140, 171, 174, 175, 189
Hayber 57, 64, 65, 67, 68, 69,
70, 71, 72, 73, 78, 137,
139, 189
hayır 92, 132, 171
hediye 56, 58, 62, 79, 80, 81, 86,
134, 136, 137, 138, 153,
164, 189
heyetler 76, 85, 86, 189
hurma 27, 56, 61, 62, 68, 69, 82,
122, 123, 143, 170, 189
hurmalık 56, 77, 78, 189

İ

- ibadet 109, 190
İbnü'l-Arabî 120, 190
iktisadî 9, 26, 30, 32, 44, 47, 48,
50, 53, 60, 99, 147, 172,
173, 190
imtihan 17, 34, 93, 101, 102,
104, 105, 115, 126, 158,
172, 190

K

- Ka'be 26, 32, 46, 190
kabile 25, 26, 48, 61, 62, 66, 67,
79, 80, 81, 173, 175, 176,
190
Kardavî 14, 16, 100, 118, 121,
162, 190
Kaynuka 64, 65, 190
Kaynukaoğulları 64, 65, 190
kazanç 42, 110, 111, 145, 151,
152, 190
kervan 37, 46, 60, 128, 174, 190
kıtlık 23, 28, 36, 37, 43, 44, 50,
116, 146, 175, 190
köle 27, 40, 61, 64, 75, 84, 99,
100, 134, 135, 136, 137,
138, 161, 164, 170, 190
kölelik 134, 181
Kur'an 8, 9, 11, 13, 15, 17, 18,
27, 43, 44, 63, 70, 90, 92,
93, 95, 96, 97, 110, 114,
138, 141, 145, 157, 158,
159, 160, 161, 162, 163,
165, 166, 171, 172, 175,
177, 185, 186, 190

- Kureyş 32, 190
Kureyza 56, 190
Kureyzaoğulları 67, 141, 190
kültürel 9, 26, 53, 66, 99, 190

M

- maddî 11, 14, 15, 17, 20, 22, 23,
24, 26, 27, 28, 35, 36, 37,
38, 39, 41, 42, 43, 44, 45,
46, 47, 48, 50, 51, 53, 56,

- 58, 59, 60, 62, 65, 67, 68,
71, 72, 73, 75, 78, 80, 82,
84, 86, 90, 91, 92, 95, 97,
98, 166, 172, 174, 175,
177, 190
- maddiyat 113, 190
- mahsül 69, 190
- mal 42, 63, 96, 97, 100, 108, 113,
117, 120, 125, 126, 158,
159, 160, 161, 188, 190
- malî 9, 11, 17, 24, 43, 48, 49, 51,
57, 63, 72, 97, 113, 132,
190
- Manihaizm 190
- Mâriya 62, 190
- Mâverdi 13, 14, 27, 38, 56, 61,
62, 63, 65, 67, 69, 71, 78,
151, 185, 190
- Medine 5, 9, 11, 51, 56, 57, 58,
60, 61, 62, 64, 65, 66, 67,
68, 71, 74, 76, 80, 85, 86,
130, 131, 143, 147, 170,
171, 175, 176, 179, 183,
186, 190
- mehir 38, 39, 41, 49, 139, 140,
178, 190
- Mehrüz 71, 72, 190
- Mekke 7, 9, 11, 22, 23, 26, 28,
29, 30, 31, 32, 33, 35, 36,
37, 38, 39, 40, 41, 43, 44,
45, 46, 47, 48, 49, 50, 51,
52, 53, 56, 57, 59, 60, 85,
131, 138, 143, 170, 171,
172, 173, 174, 175, 177,
190
- meşrû 16, 20, 38, 50, 96, 115,
150, 160, 177, 190
- metodoloji 170, 190
- metot 48, 190
- miras 27, 28, 49, 72, 108, 131,
132, 173, 190
- misafir 42, 76, 87, 190
- miskin 16, 75, 105, 106, 118,
190
- Muâhat 56, 147, 191
- muhacir 56, 191
- Muhayrik 61, 62, 71, 78, 191
- Mukavkis 62, 137, 191
- münzevî 121, 127, 172, 191
- N**
- nadir 65, 191
- Nadiroğulları 56, 65, 66, 67, 71,
75, 78, 191
- nafaka 73, 141, 142, 179, 191
- nikah 74, 126
- nimet 92, 110, 126, 150, 161,
162, 163, 191
- O**
- Osman 91
- Osman b. Affan 130, 191
- P**
- para 26, 28, 29, 75, 96, 110, 129,
138, 160, 166, 191
- R**
- reis 191
- rızık 19, 112, 151, 152, 191

rivâyet 22, 34, 155, 171, 191
ruhbanlık 172, 191

S

sadaka 72, 113, 130, 135, 147,
153, 155, 157, 159, 177
Sa'd b. Ebî Vakkas 131, 132, 138,
178, 183, 191
Sa'd b. Muaz 67, 148, 191
safiy 64, 176, 191
sahâbe 128
Sahâbiler 61, 128
salih 13, 14, 161, 183, 185
savaş 44, 63, 64, 65, 66, 70, 96,
136, 137, 138, 160, 191
Senetü'l-Vüfûd 85, 177, 191
Serahsî 129, 130, 143, 144, 148,
151, 152, 154, 155, 156,
191
seriyye 191
servet 37, 92, 97, 101, 114, 115,
129, 133, 152, 191
sikâye 26, 191
siyasî 25, 26, 47, 53, 76, 81, 85,
87, 99, 121, 133, 147,
172, 173, 191
sosyal 9, 17, 25, 26, 45, 47, 50,
52, 53, 99, 133, 147, 160,
191
Suffe 8, 81, 82, 83, 84, 164, 166,
171, 177, 188, 192

T

Talha b. Ubeydullah 131, 178,
183, 192

tarih 22, 31, 99, 116, 192
tarihî 17, 26, 28, 48, 53, 108,
116, 132, 133, 141, 152,
169, 170, 171, 172, 192
tasadduk 129, 192
tasavvuf 11, 109, 121, 192
tasavvufî 107, 192
Tâvus b. Keysân 124
Tebûk 129, 130, 131, 192
tefsir 43, 192
teknoloji 160, 164, 179, 192
ticaret 9, 30, 34, 35, 38, 60, 97,
111, 171, 173, 175, 192
ticarî 9, 23, 32, 33, 34, 35, 38,
39, 41, 42, 43, 49, 50, 60,
92, 147, 192

U

Uhut 61, 77, 192
usûl 117, 184

Ü

ümmet 105, 192
Ümmü Süleym 112, 140, 192

V

Vadilkurâ 68, 69, 71, 192
vahiy 33, 41, 43, 48, 91, 192
varlık 75, 87, 100, 113, 115, 116,
119, 134, 150, 169, 179,
192
varlıklı 19, 24, 25, 26, 29, 31, 36,
37, 38, 40, 42, 43, 44, 45,
47, 49, 50, 60, 73, 74, 78,
79, 81, 85, 87, 91, 94, 96,

- 97, 100, 131, 133, 134,
 135, 137, 138, 142, 143,
 144, 149, 151, 154, 159,
 161, 162, 163, 164, 165,
 166, 171, 173, 176, 177,
 179, 192
 velime 52, 83, 98, 192
 vesk 69, 192
- 101, 104, 105, 107, 152,
 154, 156, 157, 158, 160,
 163, 165, 169, 172, 175,
 177, 178, 192
 Zübeyr b. Avvâm 131, 178, 192
 zühd 114, 116, 117, 118, 119,
 120, 121, 122, 123, 124,
 126, 127, 150, 152, 162,
 172, 192

Y

- Yahudi 57, 65, 66, 67, 192
 yetim 23, 24, 26, 28, 29, 39, 48,
 49, 63, 75, 77, 99, 164,
 172, 173, 192
 yoksul 16, 17, 39, 43, 91, 148,
 149, 192

Z

- zâhid 118, 120, 126, 192
 zâhidlik 117, 192
 zekât 16, 17, 20, 97, 113, 157,
 159, 164, 177, 192
 zengin 9, 12, 16, 19, 20, 23, 24,
 25, 29, 31, 32, 33, 38, 39,
 40, 43, 44, 48, 49, 50, 53,
 56, 59, 78, 80, 87, 90, 91,
 92, 96, 97, 103, 104, 105,
 107, 111, 112, 113, 115,
 116, 133, 134, 138, 142,
 144, 146, 150, 152, 156,
 158, 159, 163, 165, 167,
 169, 171, 175, 177, 178,
 192
 zenginlik 11, 12, 18, 20, 37, 43,
 53, 73, 90, 91, 93, 96, 97,